

בַּעֲרוֹן

נוֹפֵד עַל־יְדֵי חַיִּים מִשְׁרֻנוּבִּיץ (רֵב צַעִיר) ז"ל

שנה כ"ט (כרך נ"ו) טבת-שכט, תשכ"ח חוברת ג' (269)

גל ההתנדבות ושאלת העלייה

מאת י. מישאל

בחדשים מאי ויוני, 1967, הגורליים לעם ישראל ולתפוצותיו, הועמד במיבחן חוש האחדות והאחוזה של האומה כולה, וגם קטני אמנה יסכימו כיום, כי האומה יצאה ממיבחן זה בכבוד. אין ברצוננו לדבר כאן על שיווי משקל באחריות ובקורבן, כי לא היה שיווי משקל כזה ולא יכול היה להיות, מטבע הדברים. אבל מותר לנו לקבוע ללא שמץ של יוהרה, כי התפוצות, לפי מידת יכולתן ולפי התנאים האובייקטיביים שבהן היו נתונות, הפגינו את מלוא החרדה והנכונות לקרבנות במידה שלא ראינו אפילו בשנת 1948. הסיסמה הבלתי מבוטאת, הלוהטת בלב כל אדם יהודי בתפוצות כבארץ היתה: „לא עוד אושביץ שנייה!“

בכוחה של סיסמה זו פעלו יהודי התפוצות במישנה נדיבות, כשם שחיילי צה"ל טובי העם ובחיריו נלחמו במישנה גבורה מכוחה של אותה סיסמה. אם תמצא לומר: קרבנם של יהודי התפוצות היה בעיקר מאמץ כספית-רומתי, שאין לדמותו כלל לקרבן הדמים של צה"ל. הדין עם האומר כך! אלא שאין אנו באים להשוות את גודל הקרבן של שני הצדדים, כי אם את גודל ההתעוררות והנכונות האישית של כל פרט פה ושם. יתרה מזו: למרות התפתחויות הבזק של חודש מאי ולמרות קוצרה של מלחמת יוני (ששה ימים בלבד!) הספיקו שבעת אלפים מטובי בני-הנוער והסטודנטים היהודים מתפוצות המערב החופשיות, להתנדב לעזרת העם בציון לאשר יידרשו ולאשר ייקראו. הנקל לשער, כי אילו ניתנה אפשרות כזו ליהדות רוסיה הסובייטית, בת שלושת המיליונים, היה מספר המתנדבים גדול הרבה מזה; גדול מכל הניתן לשער, משום שיהדות רוסיה היא אולי היהדות הציונית ביותר והלאומית ביותר, למרות מה שנגזר עליה אלם, ואולי דווקא בשל כך.

שבעת אלפים איש אינו מספר מרשים מדי מבחינת הכמות הכוללת, אבל הוא מרשים בהחלט בתנאים שבהם נחלצו המתנדבים לעזרת העם ושהם יצאו דחופים לארץ. סיומה המהיר של המלחמה מנע השתתפותם של המתנדבים מחו"ל במערכה ממש, כשם שמנע בעד האויב פגיעה חמורה בעורף הישראלי, באוכלוסייה ובמטרות חיוניות במדינה. אפשר להיות שותף למתנדבים ברגשי אכזבתם כאשר «איחרו את הרכבת», אך יש לזכור כי למעשה זו היתה מטרתם הראשה ולשמה בעיקר באו לישראל. והנה, מהיותם אורחי הממשלה והסוכנות ניתנה לרובם, אם לא לכולם, הזדמנות נאותה לראות את הארץ, לעבוד בקיבוצים ובמושבים ולהכיר את המדינה ואת בונהיה. לא יימלט, כי בתנאים של חירום ששררו בימי המלחמה ומיד לאחריה לא היתה שעתם של ישראלים רבים פנוייה לטפל באורחים אלה ולבטל הרגשת בדידות שבלבם. אם נבטא זאת על דרך השלילה נשתמש בלשונם של כמה מתנדבים שאמרו לאחר שובם מישראל: «אהבנו את ישראל אך לא את הישראלים». הצדקו המקטרגים בקיטרוגם? ספק הוא, אך ההסבר למרירות שבלבם, ולאכזבה שדבקה בהם, בעיקר משום שלא הגיעו למטרה הראשה שלשמה באו, אינו קשה כלל. החברה הישראלית חברה סגורה היא ביסודה. כמה סיבות לדבר ולא נבוא לפורטן כאן. תהליך קיבוץ הגלויות אינו מן הקלות אלא מפלאי עולם הוא. אפילו עולים שכבר שהו בארץ שנים אינם דומים ביחוסם ובהשתרשותם לאלה שבאו כמה וכמה שנים לפניהם. אנשי «לכשבאתי לארץ» מתחלקים עליות עליות, וכבר רבו המימרות בתחום זה, ולא נחזור עליהן כאן. מה תימה איפוא אם מי שאך זה יצא מהמטוס, שהביאו מאירופה או מאמריקה, מרגיש את עצמו בודד אפילו שבועיים או חודש לאחר שהגיע. נוסף על כך היה זה נסיון ראשון במינו לאנשי הסוכנות היהודית לטפל במתנדבים. אנשי הסוכנות הורגלו בעולים המטופלים בילדים ואינם מטופלים בנכסים, או בבכיות «צערן של עולם»; אנשים בגיל העמידה ולמעלה מזה, וברוב בעיותיהם וקשייהם, ולא הורגלו במתנדבים-סטודנטים שנשלחו מחוסר פתרון אחר לקיבוץ לקטוף תפוחים והיו נרגנים באהליהם: «לא לשם קטיפת תפוחים באנו לארץ».

נעשה נסיון לשלוח קבוצה שלמה של מתנדבים להר הצופים לשם שיחזורם ובינוים של בנייני האוניברסיטה ובית החולים «הדסה», שהיו שוממים ומוזנחים במשך 20 שנה. הנסיון הזה לא עלה יפה והעלה רוגז וקיטרוגים קשים גם בין הסטודנטים וגם בין אנשי הסוכנות. היה גם אחוז קטן בין המתנדבים שלקו בהרגל הסמים המשכרים והיה הכרח להרחיקם. כל אלה יצאו מן הארץ כלעומת שבאו. אך עובדה היא, והיא עובדה חשובה לאין ערוך, כי מתוך שבעת האלפים שהגיעו לארץ בהתנדבות לשהות של עראי יישארו בארץ דרך קבע לפחות 25%. העובדה היא חשובה מכמה טעמים והראשון שבהם: אנשים אלה לא באו כעולים ומשתקעים אלא כמתנדבים, שהותם בארץ היא שהות של עראי, והנה מקץ שבעה חדשים אחרי מלחמת ששת הימים קיימת הודאות שכל מתנדב רביעי נשאר בארץ לצמיתות. זהו בכל אופן יותר מכפי שציפו המומחים והידענים למקצועותיהם בישראל.

בסופו של דבר, אין שאלת הישארותם של המתנדבים אלא חלק מהתמונה הכללית של עליית יהודים מן המערב החופשי לישראל, כלומר עלייה שחופש

הרצון של הפרט קובע בה במידה יתרה. המתנדבים יכולים לטעון, ובדין, שלא לעלייה התנדבו כי אם לעזור לישראל באו ולאחר שמילאו חובת התנדבותם זו אין מצוות יישוב ארץ ישראל חלה עליהם יותר מאשר על שאר אחיהם מבית ישראל שבתפוצות. אלא שאין אנו מתעניינים כאן מה טענות עלולים הללו להשמיע, כי אם מה תיקונים אפשר לתקן ביחס לעולה ובתנאי העלייה והקליטה, באופן שהמתנדבים וגם עולים-סתם מן המערב יוכלו לומר: מכיוון שאנו כבר כאן — הבה וגם נעשה כל מה שאפשר כדי להשתקע כאן.

גדול הבולמוס בארץ להשתמש לצורך, ואף שלא לצורך, במלים חדשות ומחדשות ומהן בלשון אץ קוצץ, כגון "יישום" ועוד. אחת המלים האלה היא "מחדל", וכך דנים ודנים בעתונות הישראלית ב"מחדל העלייה", ואין מגיעים לכלל מסקנות של ממש. שר-העבודה יגאל אלון שביקר זה לא כבר באמריקה, והידוע כאיש גבון ומפוכח וגם כמי שאינו נרתע מפני השמעת אמיתות לא נעימות לאוזן שומעם, אמר במסיבת עיתונאים בניו יורק, שמשירותיו בכאן נתברר לו כי קשוי העלייה והקליטה — מקורם בארץ! זוהי אבחנה חשובה מאוד, הואיל ובעבר היו רוב המטיפים לעלייה תולים את הקולר בצווארם של יהודי המערב, ובפרט — יהודי אמריקה. בעלי ה"חשבון הקר", הפוסקים שאין עלייה המונית מאמריקה בבחינת דבר המתקבל על הדעת, שוכחים כי אפילו עלייתם של אלפים אחדים לשנה מארצות הברית, שהיא בגדר טיפה ביים לגבי היהדות האמריקנית כולה, עתידה להיות גורם בר-משקל בהרכב הכללי של שבטי-העלייה. אפילו בעלי ה"חשבון הקר" לא יבטלו מכל וכל אפשרות של עלייה צנועה כזאת ולא יטילו בה דופי, מבחינת סיכוייה לעתיד.

אבל דומה שיש לשים את הדגש במה שאמר שר-העבודה הישראלי, ולא לשם פריקת נטל האחריות משכם יהודי התפוצות והטלתו על שכם יהודי ישראל, אלא מפני שמעצם טבע הדברים מכוחה של ממשלה (ממשלה, ולא דווקא סוכנות יהודית) לעשות הרבה יותר מאשר בכוחם של ארגונים יהודיים אלה או אלה לעשות בגולה, המכונה תפוצה, או בתפוצה המכונה גולה (אכן, משקל רב מדי מייחסים למונחים האידיאולוגים המיסכנים, שנהפכו באזלת יד ממנחים למונחים — נ' שוואית בשתי המלים). ויהיו ארגונים אלה פעילים וחזקים זריזים וחרוצים כל כמה שיהיו. לא בכדי האמין יוצר הציונות המדינית, ד"ר הרצל המנוח, בכוחה של מדינה ושל עצמאות. גם בימי התקופה האטומית שאינה גורסת אלא שתיים או שלוש מעצמות-על עדיין יפה כוחה של מדינה מכוחם של כל ארגוני גולה או תפוצה. דא עקא, שמדינת ישראל עדיין נאלצת להוציא שני שלישים מתקציבה לצרכי התגוננות ובטחון, אעפ"י כן, הסוגייה כולה היא בראש וראשונה עניין לממשלה לענות בו, גם אם הציבור הישראלי צריך לערוך מחדש את חשבון הנפש שלו מבחינת היחס אל העולה החדש כפרט. מבחינת הממשלה דרוש שינוי ערכים וגם שינוי עדיפויות במידה נרחבת ביותר.

אם לשוב ולדון ב"מחדלי העלייה" — הרי מחדל העלייה מצפון-אפריקה אחרי חודש יוני — הוא פרק מפליא ביותר. בעצם הימים של רוממות הנפש מיד לאחר נצחון ששת הימים קראנו, כי רוב יהודי צפון אפריקה, שעשרים אלף מהם

ברחו מחמת המציק לדרום אירופה, נשאר לעת עתה בצרפת ולא הלך לארץ. והלא מלחמת ששת הימים היתה הסיבה והמסובב לעקירתם ממקומות מושבותיהם, ממצרים ועד אלג'יר, ולסבלותיהם הרבים — פרעות, מעצרים בכלא, שדידת רכוש והשפלת כבוד האדם היהודי — שנתנסו בהם בטרם יצאו לחופשי מארצות דיכויים. היתכן כי גם לעת כזאת יעדיפו יהודים רבים מבין אלה את ישיבת צרפת על ישיבת ישראל? נניח לרגע, כי קהילות ישראל בצרפת קיבלו אותם בעין יפה. אבל מי יחשוד, כי ניהלו תעמולה ביניהם לבל ילכו לישראל? נניח לרגע, שלא הגיעה לאוזניהם הגדרתו הדקה מן הדקה של גנרל דה-גול על פגעי הנאמנות הכפולה ותקלותיה ועל המשמעות האמיתית של „עם בחירה“ — אפילו כן, מדוע ששו לבחור בגלות, או בתפוצה, של צרפת על פני חיי חירות בישראל? אתמהא! התשובה היא — כפי שמעיד כתב „על המשמר“ — כי רבים בין הפליטים האלה הם קשישים החוששים שלא ימצאו עבודה בישראל, וכן ישנם ביניהם כאלה שקיבלו מכתבים שליליים משכניהם היושבים כיום בארץ, מכתבים שנכתבו לפני שנים ושבהם דובר על חוסר עבודה — בתקופת המיתון הכלכלי! — ועל אפליית יוצאי ארצות המזרח, האשמה שרובה ככולה חסרת יסוד! מדוע איפוא לא הקימה הסוכנות היהודית בצרפת תחנות-הסברה במרכזי הפליטים האלה, פליטים שהם קרבנותיה הישירים של מלחמת ששת הימים? — שואל הכתב הנ"ל. ואמנם, אין תשובה מתקבלת על הדעת לטוענים נגד מחדל עלייה זה.

יש עוד מחדל עלייה שעליו אין מדברים הרבה בשיקול הדעת, אבל הוא טעון ליבון מתוך גילוי לב גמור, והוא מחדל העלייה לגבי העוזבים את הארץ, או, בלשונם של הפוסקים דינם לחובה ללא ערעור ובידור: „היורדים“. הללו מספרם ניכר בארצות הברית ובקאנאדה, ואין צל של ספק כי רבים מהם היו חוזרים לארץ, אילו הוכשרו התנאים לכך. אפשר שאין לדרוש לגביהם דין קדימה לגבי עולים אחרים. אבל אין ספק שקושי גדול אחד — אי ידיעת הלשון והתנאים — אינו קיים לגביהם. אין זו משימה פשוטה, אבל זוהי משימה שממשלת ישראל יכולה להתגבר עליה, אם לא לגבי כולם — לגבי רובם. אין צריך לומר שמלבד הטוב הצפון בעלייתם כשלעצמה, הרי שיבתם לישראל של רבים מבין אלה היתה משמשת תעמולה מצויינת בין מיליוני יהודי התפוצות שהם בבחינת „תינוקות שלא חטאו“: הם לא ירדו מכיוון שלא עלו... אמנם, הגירת אחוז קטן של יהודים מן הארץ הוא תהליך בלתי נמנע כמעט בתנאים השוררים כיום בעולם, בפרט בארץ דימוקראטית. אבל דומה כי מספר היוצאים מן הארץ על מנת שלא לשוב אפשר היה לצמצמו עד כדי מיעוט מבוטל, באופן שלא היה בה, בבחינה זו, להדאיג. ובאמת — מה תשובה אפשר לתת לרופא יהודי אמריקני, הנשאל אם בדעתו לעלות לארץ והוא משיב: „תדאגו קודם כל לכך, שישובו מאמריקה הרופאים שגמרו חוק-לימודיהם בישראל, ואז-נבוא אחריהם גם אנחנו“. מובן שאין אנו מעוניינים ב„תשובה ניצחת“ זו או זו, כי אם בתיקון המצב מיסודו. ואילו תיקון המצב מיסודו דורש גישה חדשה ובלתי שיגרתית הן של הממשלה והן של הציבור בישראל.

 גל ההתנדבות / סוף מעמוד 134

נסיים בדברים רבי עידוד והשראה שאמרם לכתב "למרחב" יהושע ארליך, ראש מזכירות המתנדבים הנ"ל, שבדיוננו בהם פתחנו מאמרנו זה. ארליך הוא בחור בן 26 ששימש פעם מורה עברי בארגונינו, ואף שבא מבית ציוני, לא עלה על דעתו קודם לעלות לישראל ממש. בא הזעזוע של איומי נאצר במלחמת השמד ודחפו לבוא לעזרת העם בישראל. הוא העיר: "רק עכשיו אני מבין שזו היתה טעות עצומה מצדי. למה היתה דרושה מלחמה, כדי שאשנה את כל עולם המושגים והערכים שלי וכדי להוציאני משלוות רוחי ונפשי? מובטחני כי הפיכה כזאת חלה גם אצל רוב המתנדבים שבאו לישראל, ושרבים מהם חזרו בינתיים לארצותיהם". ארליך הראה לכתב צרור מכתבים ממתנדבים כאלה שבאו וחזרו, ועכשיו הם מתחרטים על שחזרו. הוא העיר: "היה ברור לי שיקרה כך ולא אחרת! יהודי צעיר אינו יכול לחיות כאן 5-6 חדשים מבלי שישתנה כליל עולמו הפנימי. הוא לא ידע עוד מנות. הזרעים שנורעו בנפשו יתחילו להפריח נבטים וניצה ופתאום יחוש בלבו געגועים עזים לארץ ישראל ולא יוכל להישאר באשר הוא שם! הם עתידים להגיע לארץ כעולים חדשים!"

המסקנות המתבקשות מדברים אלה מובנות מאליהן. אין לך כוח גדול מכוחה של ארץ ישראל! הכשרת התנאים היא חובת השלטונות והציבור בארץ, שאינם רשאים לדחותה או להתחמק ממנה בשום פנים. כוח-השפעה של ארץ ישראל יפעל ממילא אחרי הכשרת התנאים, ובדרך כלל אפשר לסמוך על כוח-השפעה זה, אם לשפוט לפי הנסיון של אלפי שנים. אלא שעשייה קודמת להשפעה. רשות הדיבור והעשייה — לממשלת ישראל.

